

Алпысқа келгеннен ақыл сұра

Бұрынғы өткен заманда бір хан өзінің қол астындағы халқына жар салады.

Бүкіл халық жиналған соң, хан:

– Кімде-кімнің әкесінің жасы алпыстан асқан болса, ол шалды айдалаға алып барып тастау керек. Жасы алпыстан асқан шалдың не керегі бар. Оның қолынан іс келмейді. Үйде жатып, тапқан таянғандарыңды ішіп-жегеннен басқа оның бітірер ісі жоқ. Шалдарыңды құртыңдар! Ал мұны қабыл алмағандардың басын аламын! – дейді.

Хан жарлығы екі бола ма? Жаңағы сөзді естіген халық: «Шал әкемізді аман алып қаламыз деп жүргенімізде, өзіміздің басымыз кетер, ханның дегені-ақ болсын», – дейді. Ханның үкімі жүзеге асырылып, көп замандар бойы жұртқа міндетті заң болады. Жасы алпысқа келгенше шалдар өз ажалынан өлсе өледі, өлмесе елсіз жерге апарып тасталып, ит-құсқа жем болады. Бірқатары шалдарды таудың жағасындағы дарияға тастап өлтіретін болған.

Бір баланың әкесінің жасы алпыстан асқан екен. Әкесін үйге сақтап, елге көрсетіп қоюға болмайды. Жасы болса келді. Өлетін де түрі жоқ, шал әлі ширақ. Сондықтан бала әкесін арқалап, таудан асып, терең дарияның жағасына тоқтайды. Әкесін бір тастың үстіне отырғызып, өзі де отырып, дем алады. Әкесі оған күледі, ал баласы қайран қалады, «Шалды өлтіруге алып келемін, бұл неге жетісіп күледі?» – деп ойлайды да, бала әкесінен сұрайды:

– Әке! Мен сізді өлтіруге алып келемін, сіз не үшін күлесіз? – дейді.

Сонда шал байғұс:

– Атаңа не қылсаң, алдыңа сол келер, – деген мақал бар ғой, балам. Мен де осыдан отыз жыл бұрын әкемді өлтіруге алып келе жатып, осы тасқа отырғызып едім. Әкем өмірді қимай жылап: «Ең

Attól kérj tanácsot, aki elmúlt hatvan

Egyszer régen egy kán parancsot hirdetett a birodalmában élő népnek.

Miután az egész nép összegyűlt, így szólt a kán:

– Bárki apjáról legyen is szó, amikor az eléri a hatvan évet, az öregembert a pusztába kell vinni, és magára hagyni. A hatvan évesnél öregebb embernek nincs haszna. Dolgozni már nem tud, csak fekszik a házban, és nem csinál mást azon kívül, hogy megeszi s megissza azt, amit ti megkerestek. Pusztítsátok el az öregeket! Aki pedig ezt nem teszi, annak fejét vétetem!

A kán parancsát nem kell kétszer mondani. Az új parancsot meghallva a nép így szólt: „Ha azt mondjuk, hogy öreg atyáink egészségesek, akkor saját fejünk veszik oda; legyen hát a kán akarata szerint.” A kán döntését végrehajtották hát, és hosszú időn keresztül az országban kötelező törvény volt. Ha az öregek nem haltak meg hatvan éves koruk előtt, a kietlen pusztába vitték őket, otthagyták farkasok eledeléül. Néhány öreget a hegy lábánál levő folyóba löktek.

Egy fiú apja betöltötte a hatvan évet. Az öreget a házban bújtatta, elrejtette az emberek szeme elől. A kora utolérte őt. Meghalni még nem akart, dolgos öreg volt. Végül a fiú csak a hátára vette az apját, átkeltek a hegyen, s megálltak a mély folyó partján. Apját egy kőre ültetve ő maga is leült, s nagyot sóhajtott. Az öreg meg csak nevetett rajta. A fiú elcsodálkozott. „Azért jövök, hogy megöljem az öreget, hát mit tud ezen nevetni?“, ahogy ezt végiggondolta, meg is kérdezte apjától:

– Apám! Én idehoztam, hogy megöljem, miért nevet hát?

Erre a szerencsétlen öreg így szólt:

– Amit az őseiddel teszel, veled is megtörténik, tartja a közmondás gyermekem. Harminc évvel ezelőtt én is elhoztam ide megölni az apámat, és leültem erre a kőre. Apám sírt, hogy ne öljem meg, s könyörgött, hogy legalább egy évig rejtsem el őt a házban. Nekem élnem kell, miatta nem akarok meghalni, s kisírt szemére pillantást se vetve gyorsan

болмаса бір жыл жасырып сақта», – деп маған жалынып еді. «Маған өмір керек, сен үшін өлер жайым жоқ», – деп жылаған көз жасына қарамай, дарияға лақтырып жіберіп едім. Енді міне сол хал өз басыма келгеніне күлемін, жалынып жылағаннан не пайда? – дейді.

Сонда бала: «Менің басыма да келеді ғой», – деп ойлайды да, әкесін өлтірмей қайта алып қайтып, сандыққа салып, еш адамға көрсетпей жүреді.

Күндерде бір күн хан алыс жолға әскер жүргізбекші болып, бүкіл елге жар салып, жігіт жинайды. Бұл жорыққа баяғы жасырынып жатқан шалдың да баласы бармақшы болады. Бұл хабар жұртқа тегіс жайылған соң, шалға баласы:

– Пәлен жаққа хан әскер жүргізбекші, мен баратын болдым, – дейді.

Шал:

– Балам, ол жол – жаман жол, суы жоқ шөл! Мені де бірге алып жүр, – дейді. Бала әкесін сандыққа салып, өгізге теңдеп алып, көп әскермен бірге жол жүреді. Әскер жүре-жүре елсіз далаға, сусыз шөлге шығып кетеді. Әскерлер су таба алмай, шөлдеп қырылатын болады. Хан: «Су тапқан адамға мың ділда алтын беремін», – деп жар салады. Бірақ, ешбір адам таппайды. Сонда шал:

– Балам, неғып кідіріп қалдыңдар? – дейді.

Бала:

– Хан: «Су тапқан адамға сұраған нәрсесін беремін», – деп жар салып жатыр, – дейді.

Сонда шал баласына:

– Өгізді босатсаң, су табылады. Суы бар жерді ол иіскелеп сүзеді, сол жерді қазса, су шығады, – дейді

Бала әкесінің айтуынша өгізді босатып жібереді: өгіз мөңіреп барып, бір жерді сүзе құлайды, дереу әлгі жерді қазса су шыға келеді. Өлер халге келген әскердің бәрі су табылған соң, су ішіп, шөлдері қанып, бұл жерден аман-есен жүріп кетеді. Баланың бұл ісіне хан қайран болады: «Бұл қалай тапты екен?» – деп ойлайды да жүреді.

Арада неше күндер жол жүріп, ханның әскері бір үлкен теңіз-

san a folyóba löktem. Most azon nevetek, hogy ugyanez történik velem is. Mi haszna a könnyörgésnek és sírásnak?

Erre a fiú így gondolkozott magában: „Velem is ez történik majd”, és apját nem ölte meg, hanem ismét hátára vette, és visszafordult. Apját egy ládába rejtette, és senkinek se mutatta.

Egy nap a kán seregével távoli hadjáratra készült, s minden országban kihirdette, hogy legényeket toboroz. A rejtegetett öreg fia is menni készült erre a hadjáratra. Miután a hír elért hozzájuk is, azt mondta a fiú az öregnek:

– A kán katonákat toboroz, én is menni akarok.

– Fiam, az az út rossz út, víz nélküli sivatag! Engem is vigyél magaddal.

Ezzel a fiú ládába tette az apját, felrakta egy ökorre, és a sok katonával együtt útnak indult. A sereg ment mendegélt a kietlen pusztákon, míg elértek a víz nélküli sivatagba. A katonák nem találtak vizet, a szomjúságtól majd meghaltak. A kán kihirdette, hogy ezer aranyat ad annak, aki vizet talál. De egyikük se talált.

Erre így szólt az öreg:

– Fiam, miért álltatok meg?

A fiú azt felelte:

– A kán azt mondta, hogy annak az embernek, aki vizet talál, mindent megad amit csak kér.

Erre azt mondja az öreg a fiának:

– Ha elengeded az ökröt, talál vizet. Amikor megérzi a vizet, öklelni kezd, ott áss, és feltör a víz.

A fiú apja szavai szerint elengedte az ökröt, ment az ökör bölgve, s egy helyen öklelt, majd földre ereszkedett. Amint a fiú ásni kezdett, víz tört elő. Miután a haldokló katonák mind ittak a megtalált vízből, szomjukat csillapítva tovább indultak. A kán a fiú dolgán elgondolkodott: „Vajon hogyan találta meg ez a fiú?”

Mentek tovább. Néhány nap múlva a kán serege egy nagy tengerhez ért. A tengerhez érve meglátták, hogy a fenekén két drágakő csillog. Amikor a kán ezt meglátta, újból parancsot adott:

– Aki ezt a kettőt felhossa nekem, kinevezem magam mellé

ге келеді. Теңізге келіп көз салса, теңіздің түбінде екі гауһар тас жарқырап жатыр екен. Хан мұны көріп, тағы да жар салады:

– Осы екеуін маған алып берген адамды өзіме уәзір етіп аламын және сұраған нәрсесін беремін! – дейді.

Бұған қызығып, талай мықты адамдар суға сүңгіп, сан адамдар суға кетеді. Бірақ гауһарды ешкім тауып ала алмайды.

Сандықта жатқан шал баласынан:

– Неге тоқтап қалдыңдар? – деп сұрайды. Баласы:

– Үлкен теңізге келдік, түбінде екі гауһар жанып тұр, соны әперген адамды хан өзіне уәзір қып, сұраған нәрсесін беретін болды. Оны еш адам таба алмай жатыр, – дейді. Шал:

– Балам! Ол гауһар судың түбінде емес, теңіздің жағасында болуы мүмкін. Айналаңа қарашы, құстың ұясы бар ма екен? – дейді.

Баласы қарайды. Қараса, теңіздің жағасынан бір бәйтерек шығып тұр, басына құс ұя салған екен, мұны көріп бала әкесіне:

– Бар екен, – дейді. Шал:

– Гауһар суда емес, сол құстың ұясында; суға сол ұядан сәулесі түсіп тұр; ол гауһар бұл жерде болмайды, оны құс ұясына алып келеді. Есінде болсын, бұл жолы хан: «Басыңды алам», – деп қысым көрсетіп шыныңды айтқызады. «Күнәмді кешір», – деген уәдесін алып шыныңды айтарсың, – дейді. Бала ханға келіп:

– Гауһарды мен табамын, – дейді. Хан:

– Тапсаң, сұрағаныңды беремін, әрі уәзірім боласың, – дейді.

Бала жаңағы ұядан гауһарды алып береді. Хан бұған:

– Сен мұны қалайша ойлап таптың? Өз ақылың емес қой, шыныңды айт! – дейді.

Бала көп қысым көріп, дарға тартылар мезгілде шынын айтады.

Хан шалды сандықтан шығарып, баласын уәзір етеді де, елге келген соң: «Шалдар өлтірілсін!» – деген бұрынғы заң жоғалсын. «Кәріні сақтау керек», – деп қайтадан елге жарлық таратыпты. «Алпысқа келгеннен ақыл сұра!» – деген мәтел осыдан қалған екен.

vezírnek, és mindent megadok, amit csak kér.

Ezen felbuzdulva sok erős ember a vízbe merült, közülük sokan a tengerbe fúltak. De a drágakövet senki sem tudta felhozni. A ládában levő öreg ekkor megkérdezte fiától:

– Miért álltatok meg?

A fiú így válaszolt:

– Nagy tengerhez értünk, annak fenekén két drágakő ragyog. Aki azt felhozza, azt a kán vezírévé teszi, s amit csak kér megad neki. De azt egyetlen ember sem tudja felhozni. Erre az öreg:

– Fiam! Az a drágakő nem a tenger fenekén van, hanem a parton lehet. Nézz körül, látsz-e madárfészeket?

A fiú körbenézett. Mikor meglátta, hogy a tengerparton áll egy nyárfa, és annak a tetején madárfészek van, szólt az apjának:

– Igen, látok. Erre az öreg:

– A drágakő nem a vízben van, hanem ennek a madárnak a fészkében, s ebből a fészekből tükröződik a vízbe; az a drágakő nem itt volt, azt a madár vitte a fészkébe. Vésd eszedbe, hogy a kán azzal fenyeget majd, hogy a fejedet veszi, ha nem mondasz igazat. Ígértesd meg vele, hogy megbocsát, majd azután mondd el az igazat.

A fiú a kánhoz ment, s így szólt:

– Én elhozom a drágaköveket.

Erre azt feleli a kán:

– Ha megtalálod, kérésedet teljesítem, és a vezírem leszel.

A fiú kivette a fészekből a drágakövet, és átadta. A kán erre:

– Hogy találtad meg? Hisz nincs ennyi eszed, mondd meg hát az igazat.

A fiú mikor látta, hogy kényszerítik, s fel akarják akasztani, elmondta az igazat.

A kán kivette a ládából az öreget, annak fiát vezírré tette, s mikor ismét az országban járt a korábbi törvényt, miszerint „az öregeket öljétek meg!” eltörölte, s helyette új parancsot adott ki: „Az időseket védeni kell!” Innen ered az a mondás, hogy „Attól kérj tanácsot, aki elmúlt hatvan”.